

УДК 159.923.2.01:316.61](091)

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2026.28.7>

ВЧИНОК ЯК ІНІЦІАЦІЯ: ВІД ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СВОБОДИ ДО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ

Софія Грабовська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
<https://orcid.org/0000-0003-4256-1191>
e-mail: sofia.hrabovska@lnu.edu.ua*

Наталія Гребінь

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
<https://orcid.org/0000-0002-9473-0404>
e-mail: nataliya.hrebin@lnu.edu.ua*

Михайло Матковський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
<https://orcid.org/0000-0002-5846-4719>
e-mail: mykhaylo.matkovskiy@lnu.edu.ua*

У статті розглядається еволюція концепції вчинку – від засадничих праць В. Роменця до суб'єктно-вчинкової парадигми В. Татенка та праць інших науковців.

Досліджуються погляди В. Роменця на природу та сутність вчинку як універсальної категорії, що поєднує в собі індивідуальне й соціальне. Вчений підкреслював культурно-історичний вимір цієї категорії, який інтегрує етичний, культурний та психологічний аспекти. У концепції В. Роменця вчинок є центральною категорією психології особистості та виступає її ядром. Водночас вчинок розглядається як акт самодетермінації розвитку та самоздійснення, а також як прояв суб'єктності та зрілості особистості.

З'ясовано, що вчинок у поглядах В. Роменця є відображенням консолідації зовнішнього та внутрішнього світу людини, проявом свободи та відповідальності особистості.

Простежено еволюцію концепції вчинку – від індивідуального до соціально-психологічного виміру. Якщо В. Роменець був основоположником концепції, то В. Татенко поглибив та розвинув її у соціально-психологічному аспекті. В. Титаренко у своїх працях ставить акцент суб'єктно-суб'єктну взаємодію вчинку. Вчений довів, що вчинок може поставати не лише індивідуальним, а й колективним актом, що формує та пояснює соціальну взаємодію.

Виокремлено у поглядах В. Титаренка поєднання двох ліній: загально-психологічного уявлення про особистість як суб'єкта; та уявлення про вчинок як акт свободи вибору. Вченим був сформульований суб'єктно-вчинковий підхід – як спосіб пояснення не тільки індивідуальних, а й колективних процесів. Т. Титаренко розглядав вчинок як відповідь на життєву кризу, що дозволяє вийти особистості на новий рівень самосвідомості.

Проводяться паралелі між концепцією вчинку В. Роменця та ідеями А. Маслоу. Доведено у поглядах вчених певну суголосність, зокрема між ідеями самоактуалізації А. Маслоу та самотворення В. Роменця. Здійснюється порівняння вчинкового підходу В.А. Роменця з сучасними п'яти та шестифакторними концепціями особистості.

© Софія Грабовська, Наталія Гребінь, Михайло Матковський, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ISSN 2522-1876 (Print), ISSN 2663-4465 (Online)

Обґрунтовано вагомість внеску вітчизняних авторів концепції вчинку в контексті соціальної, педагогічної, біографічної та кризової психології. Наукові напрацювання дослідників дають комплексне бачення зрілості особистості крізь призму вчинку, а також участі особистості у творенні соціокультурної дійсності.

Ключові слова: особистість, вчинок, самосвідомість, самодетермінація, самоздійснення, суб'єктність, соціальна взаємодія.

Постановка проблеми. У сучасній українській психології категорія «вчинок» посідає важливе місце як універсальна парадигма, що пояснює процес становлення зрілої особистості. Вчинок є не лише дією, але й внутрішнім рішенням, яке знаменує перехід на новий рівень самосвідомості. Він поєднує свободу, відповідальність та самотворення, стаючи психологічним аналогом ритуалу ініціації. Метою цієї статті є висвітлення еволюції концепції вчинку – від класичних праць В. Роменця до її розвитку у суб'єктно-вчинковій парадигмі В. Татенка та сучасних інтерпретацій українських дослідників.

В. Роменець заклав фундамент української психології вчинку, розглядаючи його як головний спосіб вираження людської діяльності. У «Психології вчинку» він наголошував: «Вчинок є найяскравішим способом вираження людської діяльності, бо в ньому поєднується суспільно-особистісна суперечливість» (Роменець, 1999, с. 45). Це положення демонструє його розуміння вчинку як універсальної категорії, що інтегрує індивідуальне й соціальне. В. Роменець також підкреслював культурно-історичний вимір цієї категорії: «У різні епохи вчинок був пов'язаний із міфологією, релігією, мистецтвом, а у XX столітті – із науково-технічним прогресом» (Роменець, 1999, с. 62). Отже, вчинок постає як універсальна категорія, що поєднує етичний, культурний та психологічний виміри. У концепції В. Роменця особистість формується через послідовність вчинків, які виступають актами самодетермінації та морально-культурного вибору. Саме тому В. Роменець трактував вчинок як «пороговий акт», що знаменує перехід від однієї стадії розвитку до іншої.

Виклад основного матеріалу огляду. Вчинок В. Роменець розглядав як ядро розуміння і виявлення психічного, оскільки вчинок можна вважати найяскравішим способом вираження людської діяльності, що поєднує суспільно-особистісну суперечливість індивідуального та соціального, мотивації та відповідальності і є квінтесенцією свободи і необхідності водночас. Він відображає історичний рівень культури та водночас формує її. В культурно-історичному вимірі у різні епохи вчинок був пов'язаний із міфологією, релігією, мистецтвом, а у XX ст. – із науково-технічним прогресом. Нарешті, вчинок у підході В. Роменця є передовсім виявом свободи та відповідальності особистості, що самостійно визначає свою поведінку і своє життя загалом, що є виявом суб'єктності та самодетермінації.

Отже, вчинок – це центральна категорія психології особистості, що поєднує свободу, відповідальність і самотворення: акт самодетермінації ініціює розвиток особистості, морально-культурний вибір формує її духовну зрілість, а вчинок стає точкою переходу, що знаменує новий рівень самосвідомості. Особистість у цьому підході – це суб'єкт історії та культури, який творить себе через послідовність вчинків.

Вчинок розглядається В. Роменцем як точка перетину етичного, культурного та психологічного вимірів, що робить його ключовим для розуміння становлення зрілої особистості. Вчинок у концепції В. Роменця можна трактувати як «пороговий» акт, що знаменує перехід від однієї стадії розвитку до іншої. Це не лише дія, але й внутрішнє рішення, яке формує новий рівень самосвідомості і може слугувати критерієм особистісної зрілості і розглядатися як ініціація соціальної дорослості особи. Власне особистісна зрілість постає як результат послідовності вчинків, що інтегрують досвід, відповідальність та свободу. Вчинок стає механізмом самотворення та духовного зростання. У цьому

сенсі вчинок можна розглядати як психологічний аналог ритуалу ініціації, він відкриває нові горизонти самореалізації та соціальної інтеграції. В. Роменець зазначає, що «під вчинком психологи розуміють таку дію, котра має певне моральне значення, тобто саме в ньому людина практично виявляє своє ставлення до інших людей, суспільства в цілому» (Роменець, 2001, с. 15).

Отже, В. Роменець заклав фундамент української психології вчинку, де особистість розглядається як суб'єкт історії та культури. Сучасні дослідження розвивають його ідеї у контексті освіти, комунікації та психології розвитку. Вчинок як ініціація – це концептуальний міст між психологією, філософією та педагогікою, що пояснює становлення зрілої особистості через акти самодетермінації та відповідальності. Розвиток ідей вчинкового підходу приводить до природної еволюції концепції: від індивідуального вчинку до соціально-психологічної суб'єктності.

У концепції В. Роменця структура вчинку складається з чотирьох основних фаз: ситуація, мотивація, дія та післядія (рефлексія). Це цілісний процес, що поєднує зовнішні умови та внутрішні переживання особистості, і саме він визначає психологічну та моральну сутність людини. Вчинок завжди виникає у певному контексті, певній життєвій ситуації, що містить зовнішні умови (соціальні, культурні, матеріальні) та внутрішні переживання особи. Власне ситуація створює поле вибору, де людина має визначити своє ставлення, скероване певною мотивацією, центральним етапом, що визначає спрямованість вчинку. Мотивація включає потреби, інтереси, цінності, переконання, моральні орієнтири, ідеали, настанови тощо. Саме тут відбувається внутрішнє рішення: діяти чи утриматися, обрати добро чи зло. Внутрішнє рішення реалізується у конкретному акті поведінки або діяльності. Дія може бути як зовнішньою (фізичною), так і внутрішньою (психічною, наприклад, прийняття рішення), вона є матеріалізацією особистісного вибору. І, нарешті, післядія, як осмислення та оцінка здійсненого вчинку, включає почуття (зазначимо, що вони можуть бути дуже різними, це може бути як радість, гордість, так і сором або провина) та раціональне осмислення, формує досвід, який впливає на майбутні вчинки та особистісний розвиток.

Таблиця 1

Структура вчинку

Фаза	Зміст	Психологічна функція
Ситуація	Зовнішні умови + внутрішні переживання	Створює поле вибору
Мотивація	Потреби, інтереси, цінності, переконання, ідеали, настанови	Визначає спрямованість мотивації
Дія	Реалізація рішення	Матеріалізація вибору
Післядія	Рефлексія, оцінка, емоції	Формує досвід і самосвідомість

Відтак, вчинок у В. Роменця – це ядро особистості, через яке виявляється її моральна й психологічна сутність. Він не зводиться лише до поведінки, а є єдністю зовнішнього та внутрішнього світу людини. Така структура дозволяє досліджувати не тільки дії, але й ціннісно-сенсовий вимір життя (Балл, 2011).

Вчинок В. Роменець розглядає як точку перетину етичного, культурного та психологічного вимірів, що робить його ключовим для розуміння становлення зрілої особистості. Вчинок у концепції В. Роменця можна трактувати як «пороговий» акт, що знаменує перехід від однієї стадії розвитку до іншої. Це не лише дія, але й внутрішнє рішення, яке формує новий рівень самосвідомості і може слугувати критерієм особистісної зрілості

і розглядатися як ініціація соціального дорослості особи. Власне особистісна зрілість постає як результат послідовності вчинків, що інтегрують досвід, відповідальність та свободу. Вчинок стає механізмом самотворення та духовного зростання. У цьому сенсі вчинок можна розглядати як психологічний аналог ритуалу ініціації, він відкриває нові горизонти самореалізації та соціальної інтеграції.

Отже, В.А. Роменець заклав фундамент української психології вчинку, де особистість розглядається як суб'єкт історії та культури. Сучасні дослідження розвивають його ідеї у контексті освіти, комунікації та психології розвитку. Вчинок як ініціація – це концептуальний міст між психологією, філософією та педагогікою, що пояснює становлення зрілої особистості через акти само детермінації, саморозвитку, самоздійснення та відповідальності. Розвиток ідей вчинкового підходу приводить до природної еволюції концепції: від індивідуального вчинку до соціально-психологічної суб'єктності.

В. Татенко розвинув ідеї В. Роменця, інтегрувавши концепцію вчинку у власний суб'єктний підхід, де особистість розглядається не лише як діяч, а як суб'єкт взаємодії, здатний до спільного вчинку, творчої самодетермінації та соціально-психологічного мислення. Якщо у В. Роменця вчинок був головним способом вираження індивідуальної свободи та відповідальності, то В. Татенко переніс акцент на суб'єктно-суб'єктну взаємодію. Він показав, що вчинок може бути не лише індивідуальним актом, а й спільним вчинком, який формує соціальні стосунки, здійснює перехід від індивідуального до соціального виміру. У «Психології суб'єктності» він писав: «Людина сама себе створює, переборюючи біологічний і соціальний фатум» (Татенко, 2003, с. 112). Тут ми бачимо розширення ідеї В. Роменця: вчинок стає не лише актом індивідуальної свободи, а й механізмом соціальної взаємодії. В. Татенко показав, що зрілість особистості виявляється не лише у власних рішеннях, але й у здатності брати участь у спільному творенні соціальної реальності. Він наголошував: «Суб'єктність – це здатність до спільного вчинку, де поєднуються свобода, відповідальність і соціальна творчість» (Татенко, 2003, с. 145). Отже, вчинковий підхід трансформується у суб'єктно-вчинковий, що пояснює не лише індивідуальні, а й колективні процеси.

В концепції В. Татенка суб'єктність перетворюється на ядро психології. Він підкреслює, що людина «сама себе створює, переборюючи біологічний і соціальний фатум». Це перегукується з ідеєю В. Роменця про вчинок як акт самотворення, але у В. Татенка вона набуває більшої соціально-психологічної глибини. Іншими словами вчинковий підхід перетворюється на суб'єктно-вчинковий підхід. В. Татенко формулює концепцію, де поєднуються дві лінії: загальнопсихологічне уявлення про людину як суб'єкта; та уявлення про вчинок як акт свободи. У результаті виникає суб'єктно-вчинковий підхід – наукова форма мислення, що пояснює не лише індивідуальні, а й колективні процеси.

Це уточнення має чітко виражений практичний вимір: В. Татенко наголошує на потребі формування у людини мотивації та здатності застосовувати суб'єктно-вчинковий підхід у спільній діяльності. Це означає, що зрілість особистості виявляється не лише у власних рішеннях особи, а й у спільному творенні соціальної реальності соціумом.

Ці ідеї мають важливе значення для розуміння зрілої особистості. Для розширення і увиразнення розуміння зрілої особистості ідеї вчинкового та суб'єктного підходів теж мають суттєве значення і певні особливості. Якщо у вчинковому підході (В. Роменець) вчинок виступає як акт ініціації, що формує зрілість через внутрішні рішення, то в суб'єктному підході (В. Татенко) зрілість полягає у здатності бути суб'єктом у взаємодії, брати участь у спільних вчинках, де поєднуються свобода, відповідальність і соціальна творчість. Отже, В. Татенко розширив ідеї В.Роменця від індивідуальної психології до соціально-психологічної парадигми, де вчинок стає не лише актом самотворення, а й механізмом колективного розвитку.

Підсумовуючи сказане, зробимо порівняльну таблицю еволюції ідеї вчинкового підходу на прикладі виокремлення особливостей вчинкового та суб'єктного підходів (Таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняння концепцій В. Роменця і В. Татенка: від вчинкового до суб'єктного підходу

Аспект	В.А. Роменець (вчинковий підхід)	В.О. Татенко (суб'єктний підхід)
Ключова категорія	Вчинок як ядро психології	Суб'єктність як ядро психології
Розуміння особистості	Особистість формується через акти вчинку, що виражають свободу та відповідальність	Особистість – активний суб'єкт взаємодії, який сам себе творить у спільній діяльності
Вимір	Індивідуальний: внутрішнє рішення, акт самодетермінації	Соціально-психологічний: суб'єкт-суб'єктна взаємодія, спільний вчинок
Функція вчинку	Ініціація зрілості, перехід на новий рівень самосвідомості	Механізм колективного розвитку, творення соціальної реальності
Філософський контекст	Поєднання етичного, культурного та психологічного вимірів	Інтеграція психології з соціальною філософією та педагогікою
Практичне застосування	Пояснення становлення зрілої особистості	Формування мотивації та здатності діяти як суб'єкт у спільній діяльності

Відтак, підсумуємо, якщо В. Роменець трактує вчинок як акт свободи й відповідальності, що ініціює особистісну зрілість, то на думку В.Татенка суб'єктність – перш за все здатність до спільного вчинку, що розширює індивідуальну зрілість у соціальну площину. Отож, В.Татенко не просто продовжив ідеї В. Роменця, а переніс їх у соціально-психологічний вимір, створивши суб'єктно-вчинкову парадигму, яка сьогодні активно використовується в соціальній, педагогічній психології тощо.

Ідеї В. Роменця та В. Татенка знайшли розвиток у працях сучасних українських психологів. І. Бех у праці «Особистісно-орієнтоване виховання» наголошував: «Вчинок – це акт духовного самоствердження, у якому дитина утверджує себе як моральна особистість» (Бех, 2003, с. 94). П. Лушин у книзі «Психологія життєвого вибору» писав: «Кожен вчинок є способом подолання суперечностей і виходом на новий рівень самосвідомості» (Лушин, 2002, с. 133). В. Васютинський у «Соціальній психології» підкреслював: «Спільний вчинок є чинником формування соціальної ідентичності, адже він інтегрує індивідуальні дії у колективний досвід» (Васютинський, 2005, с. 210). Л. Помиткіна у монографії «Психологія духовності» зазначала: «Вчинок – це прояв духовної суб'єктності та внутрішньої свободи» (Помиткіна, 2012, с. 156).

І. Данилюк у праці «Суб'єктно-вчинковий підхід у психології освіти» наголошував: «Вчинок є основою психології освіти, адже саме через нього реалізується педагогічна практика» (Данилюк, 2019, с. 87).

Важливий внесок в концепцію вчинку зробила Т. Титаренко. У монографії «Життєвому світі особистості» вона писала: «Вчинок є точкою вибору, що визначає траєкторію життєвого світу людини» (Титаренко, 2003, с. 178). У «Психології життєвих криз» вона підкреслювала: «Саме вчинок стає механізмом подолання кризових ситуацій і виходу на новий рівень самосвідомості» (Титаренко, 2007, с. 204). Стисло визначити розвиток вчинкової психології Т.Титаренко можна так. Т. Титаренко трактує вибір як розгорнутий вчинок, де мотивація – це боротьба мотивів, а ситуація – стартовий майданчик для

трансцендування особистості, трактуючи життєвий вибір як вчинок. У концепції життєвого світу особистості вчинок стає способом конструювання життєвого світу: це простор, де людина інтегрує досвід, цінності та майбутні орієнтири. У працях Т. Титаренко вчинок розглядається як відповідь на життєву кризу, що дозволяє перейти на новий рівень самосвідомості. Т. Титаренко переносить вчинковий підхід у площину життєвих сценаріїв, стратегій і наративів, де кожен вчинок стає вузловою точкою особистісного розвитку, створюючи простір біографічної психології.

Отже, за Т. Титаренко, вчинок – це механізм життєвого вибору, подолання кризи та конструювання життєвого світу. Її внесок полягає у тому, що вона перенесла вчинковий підхід у біографічну та кризову психологію, зробивши його інструментом глибокого розуміння життєвого шляху особистості (Титаренко, 2007).

Цікавий ракурс в розвитку ідей В. Роменця обрала його учениця і послідовниця Т. Кириленко, яка розвиває такі концепти, як емоційна готовність до змін, емоційний потенціал, самопізнання, пошук гармонії тощо. Та, у монографії «Пошук гармонії: емоційні переживання та стани особистості (вчинково-орієнтований підхід)» (Титаренко, 2004) вона формулює принципи гармонізації емоційних станів. Тут розробляються феномени пошуку гармонії в переживаннях, духовного зростання та вчинкового підходу до емоцій, висвітлюється концепція емоційного самопізнання як умови розвитку особистості. В навчальному посібнику «Психологія: емоційна сфера особистості» (Титаренко, 2007) нею систематизовано знання про емоційний потенціал особистості, описано, як емоційна готовність до змін впливає на адаптацію та професійну діяльність. В ряді статей розглянуто практичний аспект формування емоційної культури особистості, шляхи розвитку емоційного самопізнання, підтримання внутрішньої рівноваги, здатність особистості до адаптації, загалом до розвитку емоційного потенціалу, пошуку гармонії та духовного зростання особистості тощо.

Сьогодні вчинковий підхід активно використовується у психології освіти, комунікації, менеджменту та духовного розвитку. Він постає як точка перетину психології, педагогіки, соціології та філософії. Вчинок розглядається не лише як індивідуальний акт, а й як механізм колективного розвитку, що забезпечує становлення зрілої особистості у сучасному суспільстві. Базові ідеї вчинкового підходу активно розвивають сучасні українські дослідники. Так, сучасні дослідники (зокрема, А. Терещук) підкреслюють значення поєднання ідей суб'єктності та вчинковості у психології та педагогіці. Це створює модель навчально-виховного процесу, де вчинок виступає актом самоствердження та ініціації особистості в суб'єктно-вчинковій парадигмі.

В.А. Роменець – одна з ключових постатей української психології ХХ століття, яка заклала фундаментальну концепцію вчинку як центральної категорії психології особистості. Його підхід вирізняється тим, що вчинок розглядається не лише як зовнішня дія чи поведінковий акт, а як внутрішнє рішення, що поєднує свободу, відповідальність і культурно-історичний вимір. Саме через вчинок людина стає суб'єктом історії та культури, формує власну зрілість і відкриває нові горизонти самотворення.

Еволюція концепції вчинку демонструє поступовий перехід від індивідуального виміру до соціально-психологічного. В.А. Роменець заклав фундамент, В.О. Татенко розвинув його у соціально-психологічному вимірі, а сучасні дослідники інтегрували у сферу освіти, духовності та комунікації. Отже, вчинок як ініціація постає ключем до розуміння зрілості та самотворення людини, а суб'єктно-вчинковий підхід як універсальна парадигма сучасної психології.

Однією з ключових засад концепції є розуміння вчинку як акту самодетермінації. Людина у вчинку виявляє свободу вибору, бере на себе відповідальність і водночас творить

себе як особистість. В. Роменець наголошував: «Вчинок є пороговим актом, що знаменує перехід від однієї стадії розвитку до іншої» (Титаренко, 2007, с. 62). Це означає, що кожен справжній вчинок має ініціаційний характер: він відкриває новий рівень самосвідомості й духовної зрілості.

У цьому сенсі вчинок можна трактувати як психологічний аналог ритуалу ініціації. Якщо у традиційних культурах ініціація означала перехід від дитинства до дорослості, то у психології В. Роменця вчинок знаменує перехід від одного рівня особистісного розвитку до іншого.

В. Роменець розглядав вчинок не лише як психологічний, але й як морально-культурний акт. Він є вибором, що формує духовну зрілість і визначає життєву позицію людини. У цьому виборі поєднуються етичний, культурний та психологічний виміри. Саме тому вчинок стає критерієм особистісної зрілості: він показує, наскільки людина здатна брати відповідальність за власні рішення й водночас інтегрувати їх у культурний контекст. У концепції В. Роменця особистість постає як суб'єкт історії та культури, який творить себе через послідовність вчинків. Це означає, що зрілість не є даністю, а формується поступово, у процесі прийняття рішень і здійснення дій, які мають морально-культурне значення. Вчинок стає механізмом самотворення та духовного зростання, а особистість – активним учасником історичного процесу.

Спробуємо знайти паралелі вчинкового підходу В.А. Роменця з екзистенційною, гуманістичною психологією та сучасними п'яти та шестифакторними концепціями особистості.

В. Роменець розглядав вчинок як центральну категорію психології особистості, що поєднує свободу, відповідальність і культурно-історичний вимір. Він наголошував: «Вчинок є пороговим актом, що знаменує перехід від однієї стадії розвитку до іншої» (Роменець, 1999, с. 62). У цьому сенсі вчинок виступає як психологічний аналог ритуалу ініціації, що відкриває новий рівень самосвідомості та духовної зрілості.

Екзистенціаліст Віктор Франкл підкреслював значення свободи вибору та пошуку сенсу. Він писав: «Людину можна відібрати від усього, крім одного – останньої свободи: вибрати своє ставлення до будь-яких обставин» (Frankl, 1946/2006, с. 75). Це положення перегукується з ідеєю В. Роменця про вчинок як акт самодетермінації. Обидві концепції акцентують на тому, що зрілість особистості формується через рішення, які мають екзистенційне значення. Проте у В. Франкла вчинок є насамперед способом утвердження сенсу життя в умовах кризи, тоді як у В. Роменця він має культурно-історичний вимір і виступає механізмом інтеграції особистості в історію та культуру.

Спробуємо знайти суголосні та відмінні особливості концепції В. Роменця з ідеями А. Маслоу. Абрахам Маслоу у теорії самоактуалізації наголошував: «Людина повинна бути тим, ким вона може бути» (Maslow, 1954, с. 92). Самоактуалізація у нього є процесом реалізації потенціалу, що веде до зрілості та гармонії. Це положення співзвучне з ідеєю В. Роменця про вчинок як механізм самотворення. Проте А. Маслоу розглядав розвиток особистості переважно у внутрішньому, індивідуальному вимірі, тоді як В. Роменець підкреслював соціально-культурний контекст кожного вчинку. Отже, українська концепція є більш історично й культурно вкоріненою, ніж універсалістська модель А. Маслоу.

Порівняння показує, що вчинковий підхід В. Роменця має спільні риси з екзистенційною та гуманістичною психологією, переносючи акцент на свободі, відповідальності та самотворенні. Водночас він вирізняється тим, що інтегрує ці риси у культурно-історичний контекст, розглядаючи особистість як суб'єкта історії та культури. Отже, українська концепція вчинку доповнює західні традиції, пропонуючи більш комплексне бачення зрілості особистості як результату не лише внутрішніх рішень, але й участі у творенні культурної та соціальної реальності.

Якщо ж спробувати виявити паралелі концепції вчинку та Big Five та HEXACO, то тут видаються важливими такі аспекти. Концепція вчинку Володимира Роменця акцентує на морально-екзистенційному вимірі дії як вияві свободи та відповідальності, тоді як моделі Big Five та HEXACO описують стабільні риси особистості. Паралелі можна знайти у зв'язку між сумлінністю, відкритістю, чесністю-скромністю та тим, як людина здійснює вчинок у контексті етичного вибору та соціальної взаємодії. Вчинковий підхід акцентує вчинок як ядро особистості, підкреслює, що це не просто поведінковий акт, а те, що поєднує моральні принципи, свободу, соціальну відповідальність, що вчинок завжди сенсорний, спрямований на інших, самореалізацію, само здійснення, полягає у єдності зовнішнього і внутрішнього, мотивів, цінностей, переживань і соціального контексту. Big Five (OCEAN) та HEXACO виокремлюють базові риси особистості. В концепції Big Five (OCEAN) Conscientiousness (Сумлінність) близька до ідеї відповідальності у вчинку; Agreeableness (Привітність) можна співвіднести з етичним та соціальним виміром вчинку; Openness (Відкритість до досвіду) перегукується з творчим та екзистенційним аспектом вчинку. В концепції HEXACO можна зауважити такі паралелі: Honesty-Humility (Чесність-скромність) концепт найближчий до морального ядра концепції вчинку; Emotionality (Емоційність) відображає внутрішню чутливість, яка у В. Роменця є частиною переживання вчинку; Conscientiousness (Сумлінність) відповідає усвідомленій відповідальності за дії; Agreeableness (Привітність) риса, співзвучна соціальній комунікації та етичному зв'язку з іншими. Можна представити ці паралелі в таблиці (Таблиця 3).

Таблиця 3

Порівняльна таблиця понять концепцій вчинку Big Five (OCEAN) та HEXACO

Концепція Роменця	Big Five	HEXACO	Паралель
Моральність, свобода, відповідальність	Conscientiousness (Сумлінність)	Honesty-Humility, (Чесність-скромність) Conscientiousness (Сумлінність)	Усвідомлений вибір, етичність
Соціальна взаємодія, комунікація	Agreeableness (Привітність)	Agreeableness (Привітність)	Вчинок як соціальний акт
Екзистенційний сенс, творчість	Openness (Відкритість до досвіду)	Openness (Відкритість до досвіду)	Відкритість до нового досвіду
Переживання, емоційна залученість	Neuroticism (частково)	Emotionality (Емоційність)	Внутрішня чутливість у вчинку

Але слід зазначити і важливі відмінності названих концепцій: якщо з погляду В. Роменця вчинок це не риса, а власне подія, що інтегрує особистість у моральному та соціальному вимірі, то Big Five / HEXACO описують стабільні риси особистості, які лише створюють передумови для певних типів вчинків. Тобто, моделі рис можна розглядати як психологічний ґрунт особистості, а концепція вчинку представляє його як екзистенційний, сенсорний, моральний вияв, критерій зрілості особистості.

Висновки. Засади вчинкового підходу В.А. Роменця можна узагальнити так: вчинок є центральною категорією психології особистості; він виступає актом самодетермінації, що ініціює розвиток і зрілість; має культурно-історичний та моральний вимір; є пороговим актом, який знаменує перехід на новий рівень самосвідомості; через послідовність вчинків особистість стає суб'єктом історії та культури. Отже, вчинковий підхід Роменця пояснює становлення зрілої особистості як процес послідовних актів свободи й відповідальності, що інтегрують індивідуальний досвід у культурний контекст. Еволюція концепції вчинку демонструє поступовий перехід від індивідуального виміру до соціально-психологічного.

В.А. Роменець заклав фундамент, В.О. Татенко розвинув його у соціально-психологічному вимірі, а сучасні дослідники інтегрували у сферу освіти, духовності та комунікації. Таким чином, вчинок як ініціація постає ключем до розуміння зрілості та самотворення людини, а суб'єктно-вчинковий підхід як універсальна парадигма сучасної психології.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Особистісно-орієнтоване виховання: теоретико-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Лушин П. В. Психологія життєвого вибору. Київ: Либідь, 2002. 256 с.
3. Васютинський В. О. Соціальна психологія: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 368 с.
4. Помиткіна Л. В. Психологія духовності: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 312 с.
5. Данилюк І. В. Суб'єктно-вчинковий підхід у психології освіти. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2019. 224 с.
6. Кириленко Т. С. Пошук гармонії: емоційні переживання та стани особистості (вчинково-орієнтований підхід). Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 312 с.
7. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посіб. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 256 с.
8. Кириленко Т. С. Виховання почуттів. Психолог, 2003. № 3. С. 45–52.
9. Кириленко Т. С. Гармонізація емоційних станів особистості. Наука і освіта, 2005. № 5. С. 112–118.
10. Роменець В. А. Психологія вчинку. Київ: Либідь, 1999. 320 с.
11. Татенко В. О. Суб'єктний підхід у психології: монографія. Київ: Либідь, 2003. 312 с.
12. Татенко В. О. Психологія суб'єктності: навч. посібник. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 280 с.
13. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинковий підхід як парадигма сучасної психології. Психологія і суспільство, 2015. № 2. С. 15–24.
14. Татенко В. О. Людина як суб'єкт спільного вчинку: соціально-психологічний вимір. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2018. 256 с.
15. Татенко В. О. Вчинок і суб'єктність: методологічні перетини. Наукові студії з соціальної та політичної психології, 2020. № 46. С. 7–18.
16. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.
17. Титаренко Т. М. Психологія життєвих криз. Київ: Либідь, 2007. 320 с.
18. Титаренко Т. М. Життєві сценарії та життєві стратегії. Київ: Либідь, 2011. 280 с.
19. Терешук А. Д. Концепція вчинку в українській психології. Психологія і суспільство, 2018. № 1. С. 123–130.
20. Культурно-історична психологія і творчість В. А. Роменця: зб. наук. праць. Тернопіль: ТНЕУ, 2021. 240 с.
21. Goldberg L. R. The structure of phenotypic personality traits. American Psychologist, 1993. Vol. 48, No. 1. P. 26–34.
22. Costa P. T., McCrae R. R. Personality in adulthood: A five-factor theory perspective. New York: Guilford Press, 2003. 268 p.
23. Lim A. G. Y. Big Five Personality Traits: The 5-Factor Model of Personality. Simply Psychology, 2025. URL: <https://www.simplypsychology.org/big-five-personality.html> (дата звернення: 27.12.2025).
24. Lee K., Ashton M. C. The HEXACO Personality Inventory – Revised. URL: <https://hexaco.org> (дата звернення: 27.12.2025).

25. Ashton M. C., Lee K. The HEXACO model of personality structure. *European Journal of Personality*, 2007. Vol. 21, No. 5. P. 327–354.
26. HEXACO Personality Model Explained: Complete Guide to Six Factors. *Personal Tests*, 2025. URL: <https://personal-tests.com/blog/what-is-hexaco-personality-model> (дата звернення: 27.12.2025).
27. Frankl V. E. *Man's Search for Meaning*. Boston: Beacon Press, 2006. 288 p. (Original work published 1946).
28. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, 1954.

ACTION AS INITIATION: FROM INDIVIDUAL FREEDOM TO SOCIO-PSYCHOLOGICAL AGENCY

Sofia Hrabovska

*Lviv National Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska str., Lviv, Ukraine, 79000
<https://orcid.org/0000-0003-4256-1191>
e-mail: sofia.hrabovska@lnu.edu.ua*

Nataliia Hrebin

*Lviv National Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska str., Lviv, Ukraine, 79000
<https://orcid.org/0000-0002-9473-0404>
e-mail: nataliya.hrebin@lnu.edu.ua*

Mykhailo Matkovskiy

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
<https://orcid.org/0000-0002-5846-4719>
e-mail: mykhaylo.matkovskiy@lnu.edu.ua*

The article examines the evolution of the concept of the human act, from the foundational works of V. Romenets to the subject–act paradigm developed by V. Tatenko and further elaborated by other scholars. The study analyzes Romenets' views on the nature and essence of the act as a universal category integrating both individual and social dimensions. He emphasized the cultural-historical nature of this concept, which encompasses ethical, cultural, and psychological aspects. Within Romenets' theoretical framework, the act constitutes the central category of personality psychology and serves as its core. It is interpreted as a manifestation of self-determination, personal development, and self-realization, as well as an expression of subjectivity and personal maturity.

From Romenets' perspective, the act reflects the integration of an individual's internal and external worlds and represents an expression of personal freedom and responsibility. The paper traces the evolution of the concept from an individual to a socio-psychological dimension. While Romenets laid the theoretical foundations of the concept, Tatenko significantly expanded it within a socio-psychological framework. T. Tytarenko, in turn, emphasizes the subject–subject interaction manifested in the act, demonstrating that it can occur not only individually but also as a collective phenomenon that shapes and explains social interaction.

Tytarenko's approach integrates two key lines: a general psychological understanding of personality as a subject and the interpretation of the act as an expression of freedom of choice. She developed the subject–act approach as a framework for explaining both individual and collective processes. In her works, the act is also viewed as a response to life crises, enabling individuals to reach a new level of self-awareness.

The article draws parallels between Romenets' concept of the act and A. Maslow's ideas, revealing a conceptual affinity, particularly between Maslow's notion of self-actualization and Romenets' concept of self-creation. It also compares Romenets' act-centered approach with contemporary five- and six-factor models of personality. The significance of the contribution made by Ukrainian scholars to the development of the concept of the act is highlighted, particularly in the fields of social, educational, biographical, and crisis psychology. Their research provides a comprehensive understanding of personal maturity through the lens of the act, as well as the individual's role in shaping sociocultural reality.

Keywords: personality, human act, self-awareness, self-determination, self-realization, subjectivity, social interaction.

Дата першого надходження статті до видання: 04.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.10.2026